

vysokých školách; obsah výuky, její studijní plány a programy i jejich proměny v posledních letech; role, jakou ze sociálního hlediska, z hlediska zájmu o studium, ale i z hlediska jeho obsahových změn sehrává skutečnost, že studium na soukromých školách i různé formy dálkového studia si musí posluchači platit; kritéria a výsledky akreditace, která proběhla v letech 1999–2000; hodnocení vědeckého potenciálu, vzdělávacího procesu, šancí profesionální kariéry absolventů a sociálních podmínek studia na sociologických pracovištích jednotlivých polských univerzit na základě tiskových rankingů; hodnocení sociologického vědění v didaktice a ve veřejném životě dříve a dnes; vliv současných dis-

kusí o tom, jaký by měl být model vysoké školy, na organizaci i obsah studia sociologie; proměny a problémy různých forem dnešního dálkového studia; smysl výuky sociologie na nesociologických oborech a zkušenosti s ní. Kniha stojí za naši pozornost i z metodologického hlediska, neboť mnohé údaje, z nichž někteří autoři vycházejí, jsou výsledkem jejich vlastních výzkumů, o jejichž průběhu informují.

Pro každého, kdo se u nás obdobnou problematikou zabývá nebo hodlá zabývat, může být recenzovaná publikace z řady důvodů užitečná.

Jan Sedláček

**Jerzy J. Wiatr, Jacek Raciborski, Jerzy Bartkowski,
Barbara Frątczak-Rudnicka, Jarosław Kiliński: Demokracja polska 1989–2003**
Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003, 346 s.

Množství sociologických knih vycházejících v Polsku a zachycujících proměny polské společnosti od roku 1989 je imponující a obdivuhodné. Jde většinou o publikace založené na promyšlených a pečlivě realizovaných empirických výzkumech používajících nejrůznější metody a techniky. Předmětem zájmu jsou v nich všechny oblasti společenského života. Zmíněné studie však zpravidla nezůstávají u pouhého popisu změn, snaží se je také pronikavým způsobem analyzovat a dospět k určitým zobecněním. Nezřídka obsahují i cenné závěry založené na srovnávání aktuálních společenských procesů s těmi, jimiž Polsko procházelo před rokem 1989, i s těmi, které probíhají v ostatních zemích bývalého tzv. státního socialismu.

Že právě v Polsku je tato literatura ze všech těchto zemí patrně nejbohatší a z hlediska svého tematického záběru nejvšestrannější, to je jistě dáno mimořádně rozvinutým institucionálním zázemím současné polské sociologie, ale také její personální výbavou i dlouhodobými tradicemi. Od vzniku polské národní sociologie v ní nepřetržitě existoval silný a kvalitní proud důsledně zaměřený na empirické výzkumy i na neustálé zdokonalování badatelských metod a technik, jež se zde vždy vyznačovaly značnou pluralitou. Na kvalitě celé polské sociologie, ale zejména právě na její metodologické výbavě se pozitivně projevila skutečnost, že pouze s výjimkou období druhé světové války a první poloviny 50. let měli polští sociologové neustále vel-

mi intenzivní kontakty se západní sociologií, zvláště americkou, francouzskou a v určitých etapách také britskou. To způsobilo, že vysoký vědecký standard zejména špičkových představitelů polské sociologie, ale i početného „středního proudu“ jejich reprezentantů byl nezpochybnitelný a i v dobách sociologii jako „normální vědě“ příliš nenakloněných neklesl pod únosnou úroveň.

Lze tudíž konstatovat, že polská sociologie jako celek byla metodologicky, teoreticky, institucionálně i kádrově dobře připravena na to, aby mohla okamžitě, rychle a kvalitně svým badatelským úsilím i dosaženými výsledky reagovat na změny, jež od roku 1989 probíhají, a že se jí podařilo a stále daří roli a funkce, jež jsou od ní po této stránce veřejnosti očekávány, úspěšně plnit.

Novým příkladem těchto pozitivních vlastností a odborných kvalit je recenzovaná kniha **Polská demokracie 1989–2003**. Domnívám se, že stojí za pozornost také našim sociologům, a to i proto, že se na jejím vzniku podíleli takoví autoři jako J. J. Wiatr, který u nás patří již od 60. let k nejnámějším a tehdy také nepřekladanějším polským sociologům, a J. Kiliński, který je dnes nejlepším znalcem české sociologie i jejích dějin v Polsku.

Kromě úvodu má kniha jedenáct kapitol, rozsáhlou (dvacetistránkovou) bibliografii, v níž nechybějí ani dvě práce českých autorů, a to M. Hrocha a M. Kubáta, jmenný rejstřík a anglický překlad obsahu. Není souborem jednotlivých obsahově příliš

nesouvisejících statí, ale výsledkem společné práce a dlouhodobých diskusí kolektivu pracovníků oddělení sociologie politiky, které je součástí Institutu sociologie Varšavské univerzity. Opírá se o údaje z výzkumů, které po řadu let oddělení realizuje, jejichž předmětem jsou lokální politické elity a lokální moc, volební chování a jeho regionální diferenciaci, politické strany, polský parlamentarismus, politická socializace a problematika národa. Obecný rámec, v němž se tematika knihy pohybuje, je v úvodu charakterizován jako otázka toho, jak dalece je nová demokracie v Polsku trvalá, jaká je kvalita demokratických institucí a do jaké míry se politické chování řadových občanů i politických elit shoduje s demokratickými standardy.

Autoři vycházejí z přesvědčení, že i když demokracie v Polsku není bez nedostatků, její obnova se za posledních čtrnáct let podařila. Svědčí o tom skutečnosti, že procedurální demokratické principy jsou dodržovány, žádný ze základů ústavního pořádku nebyl nikdy narušen, volby se konají pravidelně a řádným způsobem, změny vlád probíhají podle vůle voličů, občané nejsou vystaveni politickým represím a sdělovací prostředky jsou nezávislé a fungují svobodně. Tato konstatování mají oporu ve faktech, analýzách a hodnoceních, jež jednotlivé části recenzované knihy obsahují.

Z hlediska rozsahu textů do publikace nejvíce přispěl J. J. Wiatr, který je autorem tří kapitol. Hned v první kapitole celé knihy nazvané **Polská cesta k demokracii** podrobně popisuje a analyzuje vývoj, jímž prošel polský politický systém zejména v letech 1945 až 1989. Kapitola má podobu historicko-politologické analýzy a výstižně zachycuje všechny podstatné změny i jejich aktéry ve zmíněné době.

Wiatr dále napsal kapitolu pátou nadepsanou **Pět parlamentů třetí republiky**, v níž obdobnou metodou, jakou použil v první kapitole, konkrétně analyzuje stranické a personální složení, roli a funkce ve společensko-politických přeměnách i vztahy k prezidentovi a vládě parlamentů, které v Polsku existovaly od roku 1989 do současnosti. Kapitola ústí do úvahy týkající se základních problémů, jaké se v tomto období v činnosti parlamentů objevovaly, a do návrhů, jak je řešit.

Z Wiatrova pera pochází také kapitola sedmá **Zrod a přeměny systému mnoha stran**, která popisuje, jak se v Polsku po roce 1989 postupně měnily staré a konstituovaly nové politické strany, jak se vyvíjely jejich vztahy a jakou úlohu sehrály v jednotlivých volbách, jež zde proběhly. Pro českého čtenáře je zajímavá zejména ta část této kapitoly, která se zabývá rozdíly mezi polskými politic-

kými stranami z hlediska jejich sociálních a ekonomických programů a postojů, z hlediska jejich pojetí vztahu státu a církve, vztahu k minulosti i vztahu ke vstupu do Evropské unie.

Autorem tří kapitol knihy je rovněž J. Raciborski. Napsal kapitolu třetí s názvem **Systém vlády v Polsku: mezi poloprezidentským a parlamentárně vládním systémem**. Konstatuje, že institucionální podoba vládnutí se v Polsku postupně vyvíjela od počáteční, ještě dosti neustálené formy přes prvky poloprezidentského systému v letech 1991–1993, krizi a rozkvět instituce prezidenta (1993–1997) k systému parlamentárně vládnímu (1997–2001). Období po roce 2001 charakterizuje jako rozkolísaný parlamentárně vládní systém.

Týž autor do knihy přispěl i pátou kapitolou **Vláda a vládní administrativa**, která popisuje ústavní roli vlády i jejího předsedy. Všímá si toho, jak tuto roli jednotlivé vlády plnily a k jakým diferencím ve srovnání s jejím modelem v reálném politickém životě docházelo. Informuje rovněž o tom, jak se vyvíjel vztah občanů ke státní administrativě i jak jednotlivé vlády hodnotilo veřejné mínění.

J. Raciborski je autorem i osmé kapitoly **Volby a voliči**. Dočteme se v ní o volebních programech jednotlivých stran, o výsledcích parlamentních voleb v letech 1991–2001 i o příčinách volební neúčasti. Analyzuje se tu rovněž různé aspekty prezidentských voleb. Pozornost autor věnuje také determinantám volebních preferencí, a to z hlediska sociální struktury, regionálních faktorů i postojů voličů. Závěr kapitoly se zabývá institucionálními a situačními faktory volebního chování.

Kapitoly druhou **Sociálně-ekonomický kontext přeměn** a šestou **Územní samospráva** napsal J. Bartkowski. První z nich analyzuje společensko-ekonomickou situaci v Polsku na začátku transformace, bilancuje základní změny, k nimž v této oblasti od roku 1989 došlo, i to, jak je společnost vnímala, poukazuje na jejich pozitivní i negativní aspekty a srovnává tento proces se situací v jiných tzv. postkomunistických zemích.

Kapitola šestá informuje o změnách polské územní samosprávy v letech 1990–2002, popisuje model místní samosprávy, analyzuje úlohu obcí, okresů a vojvodství při uspokojování potřeb obyvatel i to, jak se vyvíjejí vztahy mezi lokální mocí a občany. Pozornost se zaměřuje i na potřeby a stav lokálních společenství, lokální politické systémy a složení a rekrutaci lokálních mocenských elit.

Dvěma kapitolami (devátou a desátou) práci obohatila B. Frątczak-Rudnická. Jde o kapitolu **Nevládní organizace a občanská společnost**, v níž se

analyzuje vývoj a současný stav nevládních organizací, hodnotí občanská aktivita i dosažené úspěchy, ale také porážky a hrozby, které jsou pro tuto oblast života v Polsku typické.

A dále o kapitulu **Demokracie ve společenském vědomí**, v níž se dočteme, jak je termín demokracie v polské společnosti chápán, jakým vývojem prošly v letech 1992–2002 prodemokratické postoje a hodnoty i jak bylo fungování demokracie v tomto období hodnoceno. Pozornost je věnována i nejvíce a nejméně prodemokratickým skupinám. Nechybí zde ani srovnání postojů polské společnosti k demokracii s obdobnými postoji v některých jiných zemích.

Knihu uzavírá příspěvek J. Kiliase **Národní symboly a národnostní problémy v polské politice**, v němž se dočteme o zmíněných symbolech, jejich genezi, funkcích a roli v dnešním Polsku, o tom, jaké jsou podle autora konstitutivní prvky národa vůbec a polského zvláště, přičemž se rozlišuje kulturní a politické pojetí národa. Autor si všímá i toho, jaké postoje zaujímají dnes Poláci k jiným národům, národnostním menšinám i k zahraničním Polákům, a analyzuje jejich příčiny. Kapitulu uzavírá úvaha

o vztahu Poláků k Evropské unii a o očekáváních, jaká vstup provázejí.

Vzhledem k mimořádnému tematickému bohatství knihy nebylo možné se u jednotlivých otázek podrobněji zastavit. Nebylo to ani cílem této recenze. Šlo mi spíše o to, abych informoval českého čtenáře, že práce tohoto druhu v Polsku existuje a jakými hlavními problémy se zabývá.

Nejdůležitější přínos knihy spočívá podle mého mínění ve třech skutečnostech. Je za prvé kritickou analýzou klíčových oblastí polského politického života a v řadě případů ústí do cenných a poučných návrhů, jak se s některými nedostatky vyrovnat. Za druhé obsahuje bohatství dat a údajů, které mohou být využity v dalších sociologických výzkumech jako základ navazujících teoretických úvah o politickém životě, ale i jako neocenitelný materiál pro ty sociology politiky a historiky, kteří budou zpracovávat tematiku vývoje polské společnosti v období transformace v příštích letech. Konečně za třetí může být kniha i jedním z pramenů pro případné srovnávací studie zahraničních sociologů.

Jan Sedláček